

REZBARSKO DELO BRUNA ORTNERJA

Po razsežnih slemenih in višinah med Poljansko dolino in Polhovim Gradcem je posejano naselje Črni Vrh. Prvotno so tako imenovali le grič nad Mačkovo hišo, pozneje pa tudi vso okolico, ki so jo obraščali gosti, temni smrekovi gozdovi. Nad vasjo dominira na prijazni vzpetini cerkev sv. Lenarta. Postavili so jo leta 1899, ker je staro svetišče, ki je stalo nekoliko niže na sedanjem pokopališču, leta 1895 močno poškodoval potres.¹

V tem lepem, a samotnem kraju, ki sicer spada v porečje Gradašnice, v preteklosti pa je vedno gravitiral k Loki,² je v zahajajočem 18. stoletju živel in rezbaril Tirolec Bruno Ortner.³ S svojim delom je skromno posegel tako na polhograjsko kot na loško stran.

Bruno Ortner je bil kartuzijan v Bistri in je kot zadnji prior sklenil dolgo vrsto mož, ki so vodili samostansko naselbino ob izviru reke Bistre. Kljub skrbnemu gospodarjenju — za izsuševanje zemlje v okolici samostana je prejel celo priznanje Marije Terezije — ni mogel zadržati bližajočega se propada kartuzije.⁴ Dokončni udarec so ji zadali ukrepi Jožefa II. leta 1782.

Ustanovo je zasnoval koroški vojvoda Bernard iz rodu Spanheimov, po-trdil pa jo je leta 1260 njegov sin Ulrik III. Ta jo je obdaroval s številnimi posestvi. Med drugim ji je podaril tudi ozemlje »an der Tuniz« — današnjo Podlipo,⁵ ki so jo kartuzijani določili za sedež enega izmed županstev, na katera je bila upravno razdeljena njihova posest.⁶ Ko je vodstvo redovne skupnosti l. 1766 prevzel Bruno Ortner,⁷ je že v drugem letu priorata (1767) v Podlipi zgradil kuratno hišo. S tem je, kot trdi Hitzinger,⁸ zasnoval v vasi pozneje ustanovljeno lokalijo.

Ker je odmaknjena podlipska dolina s čistim potokom ustrezala kartuzijanskemu načinu življenja, je Bruno po ljudskem izročilu menda celo po razpustu samostana želel tod naseliti nekaj menihov, vendar zamisli ni uresničil. Kljub temu v Podlipi še danes živi spomin nanj. Po hiši, ki jo je sezidal, je prevzela ime vaška gostilna »Pri Vrtnarju«. Ime se je izoblikovalo iz starejše, ljudem še znane oblike »pri Ortnerju«.

Namesto v Podlipi se je Bruno leta 1788⁹ naselil v Črnem Vrhju kot prvi ekspoizit, prej pa je menda že kot oskrbnik črnovrške duhovnije nekaj let prebival v polhograjski graščini. Zapis v župnijski kroniki razlaga njegovo odločitev legendarno.¹⁰ Ko je še kot prelat v Bistri nadzoroval samostansko posest, so ga v gozdu napadli nepridipravi in ga nad prepadom privezali na drevo. Nemočnemu prelatu se je odpiral pogled k cerkvi sv. Lenarta v Črnem Vrhju. V stiski je poprosil za pomoč sv. Lenarta, ki so ga jetniki vedno častili kot posebnega zavetnika. V hipu se je prikazal pred njim v črnino oblečen redovnik, ga rešil in takoj izginil. Bruno je bil trdno prepričan, da je bil neznanec sam sv. Lenart. V zahvalo se je po razpustu samostanske naselbine

odločil prevzeti v oskrbo njemu posvečeno cerkev. Tako pripoveduje kronika, sklepamo pa lahko, da ga je v odmaknjeni zaselek na višini pritegovala pač za kartuzijana značilna želja po samoti.

Ko je Bruno prevzel dolžnost ekspozita v Črnem Vrhu, je ohranil meniški način življenja. Daleč naokrog je slovel po osebni skromnosti, plemenitosti in učenosti.¹¹ Čeprav že prileten, se je loti gradnje župnišča in pri tem večinoma sam opravil potrebna mizarska in zidarska dela. Obdeloval je reber »Puščavo« poleg cerkve, poleg tega pa še rezbaril, mizaril in slikal. Tudi Pokorn poroča, da je »izdeloval podobe, razpela in druge cerkvene okraske«.¹² Umril je na pragu novega stoletja 4. januarja leta 1800 v starosti 78 let (rojen o. l. 1722). Pokopan je na črnovrškem pokopališču, kjer spominja nanj skromna napisna plošča.¹³

Hitzinger poroča, da je Ortner iz samostana prinesel v Črni Vrh zvon in več bogoslužnih predmetov.¹⁴ V župnišču še hranijo bistriški relikviarij in pozlačen kelih, ki ga je Brunu kot profesu leta 1753 podarila mati, izdelal pa ga je njegov brat Joseph, ki je v teh letih deloval kot pasar v slovaškem mestu Bratislavi. Kelih je lep zlatarski izdelek. Po podstavku, nodusu in čaši se je razbohotil poznobaročni ornament, na robu podstavka vgravirani napis pa pravi: »*Devote fieri curavit Margareta Ortnerin filio suo P. Brunoni prof: et Sacristae in Valle Iocosa — Elaboravit indignus filius Eiusdem Josephus Ortner — Posonij in Hungaria 1753*«.

Čut za umetniško oblikovanje je Bruno prinesel od doma iz rodne Tirolske,¹⁵ razvil pa ga je v okvirih in možnostih kartuzijskega življenja, ki v svoji osnovni usmeritvi umetniški ustvarjalnosti ni bilo nenaklonjeno.¹⁶ Del, ki jih je ustvaril v samostanski tišini, ne poznamo veliko. Izpričano je, da je v tej dobi slikal za ljubljanske diskalceate. Leta 1757 je za njihovo redovno cerkev naslikal podobo sv. Avgušтина¹⁷ za atiko oltarja sv. Kajetana in podobo sv. Monike za atiko oltarja sv. Roka in Boštjana,¹⁸ ni pa naslikal podobe sv. Nikolaja, kot napačno omenja Steska.¹⁹ Slike niso ohranjene, gotovo pa se po kvaliteti niso mogle meriti z deli najboljših ljubljanskih baročnih mojstrov, ki so jih bosonogi avguštinci vabili k delu.

Ker je bil Bruno predvsem mizar in rezbar, upravičeno domnevamo, da je rezbaril tudi za potrebe samostana in redovne cerkve, čeprav pisani viri o tem ne govorijo.

Med ohranjenimi predmeti, ki so mu večinoma le pripisani, je signirana samo mizica, ki jo je napravil v svojem petinšestdesetem letu in že po uradnem razpustu samostana. Na gornjo plošev je v kombinirani tehniki intarzije in vžgane risbe v kartuši zajel podobo Bistre. Čeprav je pogled na samostansko naselbino v pokrajini zajel perspektivno pomanjkljivo in risarsko okorno, je vendar slika pričevalen dokument za stavbno podobo celotnega kompleksa.²⁰ Rokokojsko razgibano kartušo v vogalih spremljajo cvetovi in zaključujejo medaljoni, v katere je Ortner lapidarno zapisal: »*FREYDENTHALL* (sredi zgoraj), *ERRECTUM / ANNO / MCCLX / DIE PRIMA / NOVEMBR* (zg. levo), *SUBLATUM / ANNO / MDCCLXXXII / DIE / XXIX JANUARY* (zg. desno), *STETIT / ANNOS / DXXI / MENSES / II / DIES / XXIX* (sp. levo), *BRUNO ORTNER / ULTIMUS AEDIS / HUIUS PRAESUL / SCULPSERAT / AET — A^o — LXV* (sp. desno)«. Mizico je z nakupom bistriškega posestva pridobil Franc Galle, danes pa jo Tehniški muzej Slovenije v Bistri hrani v nekdanji priorjevi sobi.²¹

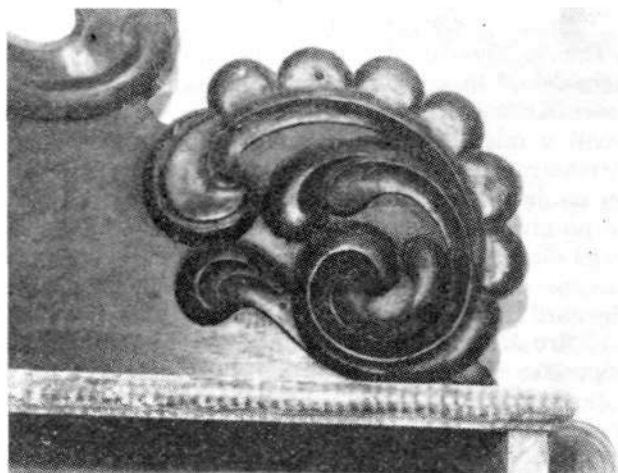

Detajl mizice z upodobitvijo
Bistre

V zadnjih letih življenja je Bruno z veliko marljivostjo dopolnjeval opremo cerkve sv. Lenarta v Črnem Vrhu. Napravil je veliko cerkveno uro, ki so jo Nemci med vojno odnesli,²² klopi, spovednici, zakristijsko omaro in cerkvena vrata. Svetišče je okrasil z rezbarijami.³² Leta 1850 so več njegovih izdelkov prenovili, ko pa so po potresu zgradili novo cerkev, so zanjo oskrbeli tudi primerno novo opremo.²⁴ Od številnih Brunovih del se je ohranila le spovednica z letnico 1797.²⁵ Na prednji strani jo krasí meandrski ornament, ob straneh pa se razširja v ornamentalna krila. V medaljonu naslikana s cvetjem obdana lobanja na vratcih in napisni trak nad njo nosita sporočilo: SPOMINI VMRET.

Pred leti so hranili v župnišču še nekaj fragmentov omare za paramente, ki je bila tako kot spovednica iz nebarvanega in nelakiranega svetlega lesa.²⁶

Kot trdi ustno izročilo, je Ortner izdelal tudi cerkvene klopi na Lesnem Brdu, ki jih Marolt datira v čas o. 1800.²⁷ Izdelava je res podobna črnovrški spovednici. Preproste končnice krasijo intarzirani in z vžgano risbo izoblikovani cvetovi.

Detajl zakristijske omare
na Valterskem Vrhu

Križani v Marijini kapeli v Črnem Vrhu

Najlepše še ohranjeno in prav tako po tradiciji sporočeno Ortnerjevo mizarsko delo je zakristijska omara na Valterskem Vrhu.²⁸ Oblikovana je kot masivna kredenca. Spodnji zaprti del podpirata dva polstebriča, zgornji del z odprto polico in ornamentiranimi krili ob straneh pa se na vrhu razvije v cvetlične oblike in neregularno hrustančevje. Tako se v poznem 18. stoletju spet srečamo z izročilom zlatih oltarjev in opreme 17. stoletja. Omaro je že močno načel zob časa. Najbrž ni edini Brunov izdelek na loški strani.

Bruno kot kipar se izmika natančnejši opredelitvi. V župnišču in mežnariji v Črnem Vrhu je Marolt še videl več rezbarij in kopij, ki so veljale za Ortnerjevo delo,²⁹ žal pa so jih med vojno uničili Nemci. V Marijini kapeli se je ohranil lesen Križani, ki kaže značilnosti Ortnerjevega časa, ni pa razvidno, ali so tega imeli v mislih raziskovalci, ko so omenjali njegovo »krasno sveto razpelo«.³⁰ Atribuiranje otežuje pomanjkanje primerjalnega gradiva. Poudariti moremo le, da je rezbar izoblikoval izrazito sloko Kristusovo telo v ostrem rezu,³¹ ki se po ohranjenih mizarskih izdelkih kaže kot ena osnovnih značilnosti Brunovega dleta. Podobne lastnosti kažejo tudi celo s posluhom za duhovni izraz oblikovane plastike v osrednjem delu velikega oltarja v Podlipi (Brikcij, Bruno, Bernard?, Frančišek Ks., Valentin).

Bruno Ortner ne šteje med umetnike zvenečih imen in skoraj ne presega obrtniške ravni oblikovanja, kljub temu pa je njegova prisotnost na meji loškega področja imela v preteklosti tolikšen pomen, da še danes zasluži skromen omenek.

- ¹ Prim.: ŠAL — Popis cerkva 1954, fasc. 4 — dekanija Škofja Loka.
- ² Prim.: F. Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, Škofja Loka 1976, str. 84.
- ³ P. Hitzinger, Das Karthäuserstift Freudenthal, v: V. F. Klun, *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain I.*, Laibach 1852, str. 135/136; V. Steska, *Slovenska umetnost I. Slikarstvo*, Prevalje 1927, str. 115; SBL I., str. 62 (V. Steska); M. Marolt, *Dekanija Vrhnika*, Ljubljana 1929, str. 77, 271; Thieme-Becker XXVI, str. 67 (F. Stelè); S. Vrišer, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, str. 210.
- ⁴ K. Kobè, Iz zgodovine Bistre, *Kronika IX.*, Ljubljana 1961, str. 169/170.
- ⁵ P. Hitzinger, o. c., str. 123.
- ⁶ R. Ogrin, Dajanje bistriških podložnikov, *Kronika XII.*, Ljubljana 1964, str. 165 sq.
- ⁷ Prim.: J. Benkovič, Bruno Ortner, v: *Venec cerkvenih bratovščin I.*, Ljubljana 1897, str. 8.
- ⁸ P. Hitzinger, o. c., str. 135; ŠAL/ŽA — Podlipa, fasc. 1 — Kronika podlipske župnije po Hitzingerju; ŠAL — Zgodovinski zapiski — Fr. Pokorn, fasc. 1.
- ⁹ Pokorn v Zgodovinskih zapiskih navaja letnico 1790. Pristavlja, da je Bruno za ustanovitev lokalije v Črnem Vrhu zbral in poklonil veliko vsoto denarja.
- ¹⁰ ŽA — Kronika v župnišču v Črnem Vrhu; J. Benkovič, o. c., str. 8/9.
- ¹¹ Prim.: J. Benkovič, o. c., str. 9; F. Pokorn, Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788, v: *Zgodovinski zbornik*, Priloga ljubljanskemu škofijskemu listu, Ljubljana 1908, št. 74, str. 1183; *Glasnik presvetega Srca Jezusovega* 1936, št. 4, str. 87.
- ¹² ŠAL — Zgodovinski zapiski — Fr. Pokorn, fasc. 1.
- ¹³ P. Hitzinger, o. c., str. 136.
- ¹⁴ *Ibid.*
- ¹⁵ *Ibid.*, str. 135; F. Pokorn, Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788, Ljubljana 1908, str. 251.
- ¹⁶ Benkovič celo trdi, da se je rezbarstva izučil v samostanu. — J. Benkovič, o. c., str. 9.
- ¹⁷ I. Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve in kapele ljubljanske, v: *Danica* 1904, str. 188. — I. Vrhovnik napačno trdi, da je bila slika sv. Avgušтина na Kajetanovem oltarju delo slikarja Alberta.
- ¹⁸ ASRS I/21 r — Diskalceatska kronika, p. 380: »Beynebends seynd auch die zwey Bilder des H. V. Augustini und der H. Mutter Monicae, so ober denen altären des H. Cajetani und der HH. Rochi und Sebastiani hangen, verschaffet worden, welche der Hhrw: P. Bruno Charteuser Ordens zu Freidenthall gemahlen hat«.
- ¹⁹ V. Steska, Slovenska umetnost... o. c., str. 115. — I. Vrhovnik v Danici (glej op. 17) piše, da je osrednjo sliko za oltar sv. Roka in Boštjana naslikal Metzinger, sliki sv. Monike zgoraj in sv. Nikolaja spodaj pa sta napravila slikar Albert in bistriški kartuzijan Bruno. Od tod verjetno izhaja napačna Steskova razlaga.
- ²⁰ M. Marin, Kartuzija Bistra in njen stavbno zgodovinski problem, *ZUZ VIII.*, Ljubljana 1970, str. 50; M. Zadnikar, *Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije*, Ljubljana 1972, str. 298.
- ²¹ Prim.: M. Marin, o. c., str. 88, op. 31.
- ²² K. Kobè, o. c., str. 170; J. Benkovič, o. c., str. 9.
- ²³ ŠAL — Zgodovinski zapiski — Fr. Pokorn, fasc. 1. — Pokorn je rezbarije še videl.
- ²⁴ *Ibid.*
- ²⁵ Danes stoji v črnovrški cerkvi, pred leti pa je bila v Marijini kapeli.
- ²⁶ Prim.: K. Kobè, o. c., str. 170.
- ²⁷ M. Marolt, o. c., str. 77.
- ²⁸ J. Veider, Novoodkrita freske Jerneja iz Loke iz let 1534—1540 pri sv. Filipu in Jakobu v hribih, v: *Slovenec*, 30. avg. 1929, l. LVII, str. 196, str. 5. — Za opozorilo na citirani članek se zahvaljujem kolegu Borutu Uršiču.
- ²⁹ M. Marolt, o. c., str. 271; V. Steska, *Slovenska umetnost...*, o. c., str. 115.
- ³⁰ J. Benkovič, o. c., str. 9.
- ³¹ Danes zaradi poznejših preslikav ni več tako izrazit.

Zusammenfassung

DIE SCHNITZARBEITEN BRUNO ORTNER'S

Bruno Ortner (geb. um 1722), gebürtiger Tiroler aus einer künstlerisch begabten Familie (sein Bruder war Goldschmied in Bratislava), war Prior der Kartäuse in Bistra. Nach der Auflösung des Klosters im Jahre 1782 verlebte er seine letzten Jahre als Hilfspfarrer auf Črni Vrh, wo er am 4. Januar 1800 verstarb. Neben seiner Berufsarbeit schreinerte, schnitzte und malte er. Erhalten sind sein Beichtstuhl auf Črni Vrh, sowie ein Schrank in der Sakristei auf Valterski Vrh, Bänke in der Kirche auf Lesno Brdo und ein Tischlein mit der Abbildung der Bistra im Museum von Bistra. Auch der Gekreuzigte in Črni Vrh und die Plastiken des Hauptaltars in Podlipa stammen vermutlich von seiner Hand.